

نظریه زمینه ای (مقالات دیگران)

نظریه زمینه ای (گراند تئوری) یک روش پژوهشی اکتشافی (Exploratory) است و به پژوهشگر امکان می‌دهد در مواردی که امکان تدوین فرضیه وجود ندارد بجای استفاده از تئوری‌های از پیش تعریف شده (Theory Development) خود به تدوین یک تئوری جدید (Grand Theories) می‌پردازد. این تئوری جدید نه بر مبنای نظر شخصی پژوهشگر که در واقع بر اساس داده‌های گردآوری شده از محیط واقعی و در شرایط واقعی تدوین می‌شود. به بیان دیگر، گراند تئوری روشنی است برای کسب شناخت پیرامون موضوع مورد مطالعه، موضوع یا موضوع‌هایی که قبلاً تحقیق جامعی در مورد آن انجام نشده و دانش ما در آن زمینه محدود است.

گراند تئوری عبارت است از فرآیند ساخت یک نظریه‌ی مستند و مدون از طریق گردآوری سازمان‌یافته‌ی داده و تحلیل استقرایی مجموعه داده گردآوری شده به منظور پاسخ‌گویی به پرسش‌های نوین در زمینه‌هایی که قادر مبانی نظری کافی برای تدوین هرگونه فرضیه و آزمون آن هستند.“. واژه‌ی گراند در گراند تئوری نشانگر آن است که هر تئوری که بر اساس این روش تدوین می‌شود بر زمینه‌ای مستند از داده‌های واقعی بنیاد نهاده شده است.

سابقه‌ی گراند تئوری به سال ۱۹۶۷ بر می‌گردد هنگامی که دو پژوهشگر در حوزه مطالعات پرستاری و پیراپزشکی به نام‌های گلیزر و استراس (Glaser and Strauss) در مورد ایده‌ها و نگرش‌های بیماران بستری در بیمارستان تحقیق می‌کردند؛ این دو در سال ۱۹۶۷ کتابی تحت عنوان کشف گراند تئوری (Discovery of Grounded Theory) منتشر کردند. تأکید مجدد بر این نکته نیز ضروری است که گراند تئوری یکی از انواع عمد پژوهش‌های کیفی محسوب می‌شود. این پژوهش‌ها در جستجوی فهم نگرش‌ها، رویکردها، احساسات و چگونگی و چرایی تعامل انسان‌ها با یکدیگر و با محیط اطراف خود هستند.

چگونگی اجرای گراند تئوری

گراند تئوری روشنی نظاممند و منسجم است. گردآوری داده‌ها در گراند تئوری ممکن است به روش‌های متعددی از جمله مصاحبه، بررسی اسناد و مشاهده حاصل شود؛ داده به هر شکل که گردآوری شود ترجیحاً باید کیفی و مفصل باشد، در واقع نظریه بر اساس داده بنا می‌شود. داده‌های گردآوری شده در پژوهشی که مبتنی بر گراند تئوری است در واقع اجزای سازنده‌ی تئوری در دست تدوین را تشکیل می‌دهند. بنابراین در نخستین قدم لازم است که پژوهشگر با شناسایی مفاهیم مستتر در دل این مجموعه‌ی گردآوری شده، آن را به کوچک‌ترین اجزاء مفهومی تقسیم کند. این فرآیند را که نخستین گام در تحلیل داده در گراند تئوری محسوب می‌شود اصطلاحاً کدگذاری می‌نامند.

کدگذاری داده

در نخستین مرحله از کدگذاری باز نامیده می‌شود پژوهشگر با مرور مجموعه داده‌های گردآوری شده تلاش می‌کند که مفاهیم مستتر در آن را باز شناسد. این مرحله باز نامیده می‌شود چرا که پژوهشگر با ذهنی باز به نامگذاری مفاهیم می‌پردازد و محدودیتی برای تعیین کدها قائل نمی‌شود. هدف از کدگذاری باز تجزیه مجموعه داده‌ی گردآوری شده به کوچک‌ترین اجزاء مفهومی ممکن است. وظیفه‌ی بعدی محقق مقایسه و دسته‌بندی مفاهیم استخراج شده از دل داده است که در دو مرحله بعدی یعنی کدگذاری محوری و انتخابی انجام می‌شود.

در کدگذاری محوری فرایند اختصاص کد به مفاهیم موجود در داده از حالت کامل‌باز خارج می‌شود و شکلی گزیده به خود می‌گیرد. در واقع پس از انجام کدگذاری باز پژوهشگر می‌تواند محورهای اصلی در مجموعه داده‌ها را مشخص کند و مرحله بعدی کدگذاری را حول این محورها انجام دهد. در آخرین مرحله از کدگذاری که به کدگذاری انتخابی معروف است پژوهشگر با توجه به کدها و مفاهیم شناسایی شده در دو مرحله قبل به استحکام بیشتر فرایند کدگذاری می‌پردازد و با تأکید بر بخش‌هایی که در تدوین تئوری می‌توانند نقش مهم‌تری ایفاء کنند به تسهیل مراحل بعدی کمک می‌کند.

یادداشتبرداری

پژوهشگر همزمان با گردآوری داده‌ها به ثبت آنديشه‌ها و تفسير خود از تعامل با داده می‌پردازد و اين نيز يك فرایند مستمر و پیوسته است. به بيان دیگر لازم است تعامل مستمر با داده‌ها به شکلی نظاممند تدوین شود. اين امر به کمک روشي تحت عنوان یادداشتبرداری یا فيشبرداری ميسر است.

در گراندد تئوري کار گردآوری داده تا زمانی ادامه می‌يابد که پژوهشگر اطمینان حاصل کند که ادامه گردآوری چيز تازه‌ای به دانسته‌های او نمی‌افزاید؛ بنابراین پژوهشگر ناگزیر است گردآوری داده را تا رسیدن به نقطه اشباع (Saturation Point) ادامه دهد. يکی از نشانه‌های رسیدن به نقطه اشباع روبرو شدن با داده تکراری (Repetitive or Duplicated Data) است.

نگارش و تدوین تئوري

آخرین مرحله در تحلیل داده‌ها نگارش و تدوین نهايی تئوري است؛ قبل از اين مرحله پژوهشگر سه مرحله کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) و یادداشتبرداری را انجام داده است. در اين مرحله تصویر پژوهش برای پژوهشگر از هميشه روشن‌تر است؛ آخرین وظيفه‌ی گراندد تئوريست اين است که آن چه او از اين تصویر می‌بیند را برای ساير افراد به تصویر بکشد. اين تصویر نهايی قادر است که به پرسش‌های پژوهش پاسخ دهد و خود منشاء توليد پرسش‌های تازه شود. علاوه بر آن به کمک تئوري ساخته شده طی فرایند گراندد تئوري می‌توان فرضيه‌هایي تدوین کرد که

پژوهش‌های بعدی به آزمون آنها بپردازد. به بیان دیگر گراندد تئوری نه برای آزمون فرضیه که روشی برای تولید آن است.

بحث و نتیجه

گراندد تئوری روشی است برای طی‌کردن مسیری که از گردآوری داده آغاز می‌شود و با تحلیل نظاممند آن ادامه می‌یابد و به تولید دانش ختم می‌شود. مادامی که داده‌ی گردآوری شده مستند و عاری از نقش باشد تئوری تولید شده بر اساس گراندد تئوری قابل اطمینان و استناد است. گراندد تئوری با طرح پرسش یا پرسش‌های پژوهشی آغاز می‌شود، با گردآوری داده و در طول زمان شکل می‌گیرد و با ارائه‌ی نظریه به ثبات و قوام می‌رسد اما در این نقطه متوقف نمی‌ماند. یک پروژه پژوهشی مبتنی بر گراندد تئوری زمانی با موفقیت انجام می‌شود که محصول پژوهش نه تنها پاسخ به پرسش‌های اولیه آن باشد بلکه خود پرسش‌های جدیدی تولید کند که موضوع پژوهش‌های بعدی قرار گیرد.